

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 714 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotbay Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent

Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasini dotsenti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrorov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmandchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	

Turizmga innovatsiyon texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoirazimovna , kafedra professori	
Mamalakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni.....	164
Ibragimov G'ayrat Ablalulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktram Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orkali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abduturapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...	269
G'anibayev Ilxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni	
amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	284
M. Samiyeva , kafedra assisenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	

Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish.....	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитжонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f.d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinoz , doktorant	
Erkin iktisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодикова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasurova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	

Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari.....	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности	
производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddин Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения	
конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f.n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otabek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlarini	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
O'rta Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi.....	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'rni va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoira Shukurullaevna , katta o'qituvchi	

Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeвна , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari...	683
Shaniyazova Zamira Oralbayevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	

OLIY TA'LIM MUASSASALARINING MOLIYAVIY MANBALARI BO'YICHA XARAJATLAR HISOB VA UNI TAKOMILLASHTIRISH

Artikov Kurbonazar Amonovich

Toshkent moliya instituti mustaqil ilmiy tadqiqotchisi

Annotatsiya: Maqolada O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlarni rejalashtirish va turkumlash, xarajatlar hisobini tashkil etish va uni yuritish tartibini takomillashtirishga doir tadqiqot natijalari aks ettirilgan. Jumladan, talabalar turar joyi uchun hisoblangan daromadlar hisobini yuritish hamda mavjud kreditorlik qarzlarni oliy ta'lim muassasalarini rivojlantirish jamg'armasi manbalari hisobidan tugatish maqsadidagi xarajat sifatida tan olinishi uchun yangi ishchi schyotlarini kiritish taklif etilgan.

Kalit so'zlar: moliyaviy manbalar, moliyaviy manbalar bo'yicha xarajatlarni rejalashtirish, xarajatlarni turkumlash, xarajatlar hisobi, ishchi schyot, xarajat guruhi

ACCOUNTING OF COSTS ON FINANCIAL RESOURCES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS AND ITS IMPROVEMENT

Artikov Kurbonazar Amonovich

Independent researcher of the Tashkent Financial Institute

Abstract: The article reflects the results of the research on the improvement of the procedure for planning and categorizing expenses, organization of expense accounting and its maintenance on the financial sources of higher education institutions in the Republic of Uzbekistan. In particular, it is proposed to introduce new working accounts for keeping accounts of incomes calculated for student housing and recognizing existing creditors as expenses for the purpose of liquidation from the sources of the development fund of higher education institutions.

Key words: financial sources, costs by financial sources, cost planning, cost classification, cost accounting, working account, cost group.

УЧЕТ ЗАТРАТ НА ФИНАНСОВЫЕ РЕСУРСЫ ВУЗОВ И ЕГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ

Артиков Курбоназар Амонович

Научный сотрудник Ташкентского финансового института

Аннотация: В статье отражены результаты исследования по совершенствованию порядка планирования и группировка расходов, организации учета расходов и их ведения по финансовым источникам высших учебных заведений Республики Узбекистан. В частности, предлагается ввести новые рабочие счета для учета доходов, начисленных на студенческое жилье и признания существующих кредиторов расходами с целью ликвидации из источников фонда развития высших учебных заведений.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, расходы по финансовым ресурсам, планирование расходов, группировка расходов, учет расходов, расчетный счет, группа расходов.

KIRISH

Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy boshqaruvning sifatini baholashda moliya-kredit mexanizmining amal qilish xususiyatlarini tadqiq etish muhim o'rin egallaydi. Bu degani, mamlakatning oliy ma'lumotli mutaxassislarga bo'lgan talabini amalda qondirish tizimni moliyalashtirish hajmlariga bevosita bog'liqdir. Bu esa, o'z navbatida, birinchidan davlatning iqtisodiy holati, ikkinchidan ta'lim siyosati bilan belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2022-yil 20-dekabrda Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasida "Shu yurtda yashayotgan har bir insonning tinch va baxtli hayot kechirishi, uning sog'lig'i joyida bo'lishi, yaxshi ta'lim olishi, oilasini tebratishi uchun qanday sharoit kerak bo'lsa, hamma-sini yaratib berishga harakat qilyapmiz va bu yo'ldan aslo to'xtamaymiz.

Shu bois, birinchi navbatda, e'tiborni Yangi O'zbekiston uchun eng katta investitsiya bo'lgan ta'limni qo'llab-quvvatlashga qaratamiz. Bu borada 41 ta oliygohga akademik va moliyaviy mustaqillik berildi, ularda transformatsiya ofislari ochildi. Oliygoh rektorlari, professor va o'qituvchilar bu jarayonlarda faol bo'lishlari, yangi, ilg'or metodikalarni joriy qilishlari kerak." deb ta'kidlagan ^[1].

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida davlat va nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyat olib bormoqda. Bu esa, ularni moliyalashtirish manbalari kengayib borayotganligidan dalolat beradi va mazkur manbalarning sarflanishi (xarajati)ni hisobini takomillashtirish va ular ustidan samarali nazorat o'rnatishni taqozo etadi. Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobini to'g'ri va samarali tashkil etilishini takomillashtirish dolzarb hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobini tashkil etish va takomillashtirishga oid mavjud muammolar va ularning yechimlariga doir masalalar yuzasidan I. I. Saxarseva, Yu. D. Malyarevskiy kabi xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlardan A. A. Karimov, A. K. Ibragimov, S. U. Mehmonov, B. B. Adizov, Sh. V. G'aniev, E. T. Odilovlarning ilmiy-tadqiqotlari ma'lumotlaridan foydalanildi.

Xorijiy iqtisodchi olim I.I.Saxarseva o'zining ilmiy asarida "Byudjet tashkilotlari smetasi asosiy reja hujjati hisoblanadi, olinadigan daromadni tasdiqlaydigan va xarajatlarni amalga oshirishga ruxsat beradigan, mablag'larning yo'nalishi va hajmini aniqlaydigan, yil davomida o'z funksiyasini va maqsadini yo'nalishli, hajmini aniqlaydigan hujjatdir" - deb ushbu masalaga to'xtalib o'tgan ^[2].

Yu. D. Malyarevskiy "Byudjet tashkilotlari smetasi asosiy reja hujjati hisoblanib, byudjet tashkiloti daromadi va xarajatlarni amalga oshirishga vakolat beradigan, byudjet tashkilotlarining o'z funksiyasi va maqsadiga erishishni aniqlaydi hamda yil davomida byudjetni belgilaydi" - deb ilmiy izoh berib o'tgan ^[3].

Jumladan, i.f.d., prof. A. K. Ibragimov tomonidan "Byudjetdan mablag' oluvchilar xarajatlar smetasining bajarilishini buxgalteriya hisobi ushbu tashkilotlarning tegishli moliyaviy xizmat bo'limlari tomonidan yoki byudjet mablag'larini bosh taqsimlovchi markazlashtirilgan buxgalteriyasida yuritiladi" - deb izoh keltirilgan ^[4].

Professor S. U. Mehmonov tomonidan: "Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning bir qator o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Bular, avvalo, byudjet tashkilotining mulkchilik asosiga, davlat byudjetini tuzish va ijro etish prinsiplariga va boshqa bir qator omillarga bevosita bog'liqdir" - deb ta'kidlab o'tgan ^[5].

I.f.n. B. B. Adizov "Oliy ta'limni rivojlantirishning asosiy jahon tendensiyalaridan biri oliy ta'lim muassasalarini tijoratlashtirishdir. Davlat tomonidan moliyalashtirish ulushini qisqartirish hisobiga akademik va moliyaviy mustaqillikni mustahkamlash oliy ta'lim muassasalarining ta'lim xizmatlariga nisbatan bozor talabining o'zgarishiga tez va adekvat javob berish zarurligiga olib keladi." deb fikr bildirgan ^[6].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada ilmiy abstraksiyalash, qiyoslash usuli, ekspert baholash, foizlar farq usuli, dinamik tahlil va iqtisodiy kuzatuv usullaridan foydalanilgan.

NATIJA VA MUHOKAMA

Byudjet tashkilotlarida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 3 sentyabrdagi 414-sonli "Byudjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash tartibini takomillashtirish to'g'risida"gi qaroriga muvofiq xarajatlarning quyidagi guruhlari Davlat byudjetidan mablag' bilan ta'minlanadi:

1. Ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar (bolali oilalarga nafaqalar va kam ta'minlangan oilalarga moddiy yordam, stipendiyalar va boshqalar);
2. Ish haqiga qo'shimchalar;
3. Kapital qo'yilmalar (Davlat investitsiya dasturida nazarda tutilgan manzilli ro'yxatlarga muvofiq);
4. Boshqa xarajatlar.

Mazkur ko'rsatib o'tilgan xarajat guruhlari asosida byudjet tashkilotlari byudjet mablag'lari bo'yicha xarajatlar smetalarini shakllantiradi.

Mamlakatimiz iqtisodchi olimlarining byudjet tashkilotlariga aloqador bo'lgan smeta tushunchasiga hamda uning byudjet ijrosi jarayonidagi ahamiyatiga bergan ilmiy izoh va qarashlarini umumlashtirgan holda quyidagicha fikr keltirish o'rinlidir. Byudjet tashkilotlarida nafaqat xarajatlar smetasi tuziladi, balki bir vaqning o'zida daromadlar smetasi ham shakllantiriladi. Ushbu jarayonlarni amalga oshirish tartibi normativ-huquqiy hujjatlarda belgilab qo'yilgan. Shunday ekan, "Byudjet tashkilotlarida daromadlar va xarajatlar smetasi – bu tashkilot (muassasa)ga o'z xarajatlarni va daromadlarini tegishli normalarga muvofiq moliya yili uchun shakllantirish, hamda bu orqali kelgusida maqsadli yo'nalishlarda o'z ehtiyojlarini qanoatlantirish uchun aniq rejaga asoslanib tuzilgan hujjatdir".

Bugungi kunda oliy ta'lim muassasalarining faoliyati asosan 3 ta yo'nalishdagi manba vositasida moliyalashtirilmoqda: byudjet mablag'lari, talabalarni o'qitishning to'lov-kontrakt shaklidan tushgan mablag'lar, tadbirkorlik hamda innovatsiyalar asosida ishlab topilgan mablag'lar.

Olib borilgan ilmiy tadqiqotlarimiz natijasida tadqiqot obyekti sifatida olingan davlat oliy ta'lim muassasalarini davlat byudjetidan va boshqa manbalar hisobidan moliyalashtirilishi va ularning manbalari tahlil qilib chiqildi. Xususan, quyidagi jadvalda Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tasarrufidagi oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirish manbalari 2013-2022-yillar kesimida o'rganib chiqildi.

1-jadval: O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tasarrufidagi oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirish manbalari (foizda)

Moliyalashtirish manbalari	Yillar									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Jami moliyalashtirish manbalari	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Shu jumladan:										
Davlat byudjetidan moliyalashtirish	34,2	35,2	34,8	36,0	28,2	41,3	35,4	27,6	24,7	28,7
To'lov-kontrakt mablag'lari	62,5	60,0	60,8	59,3	67,3	50,7	54,1	60,8	62,4	59,6
Rivojlantirish jamg'armasiga kelib tushgan mablag'lar	3,3	4,8	4,4	4,7	4,5	6,7	8,7	10,7	12,1	10,9
Qonunchilikda nazarda tutilgan boshqa manbalar	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,3	1,8	0,9	0,8	0,8

Yuqoridagi jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tasarrufidagi oliy ta'lim muassasalarining moliyalashtirish manbalari ulushlar kesimida tahlil etilganda, asosiy manbalar talabalarning to'lov-kontrakt mablag'lari hisobidan shakllanayotganligini kuzatish mumkin. Xususan, 2013-yilda jami moliyalashtirish manbalarining 62,5 foizi to'lov-kontrakt mablag'lari evaziga shakllangan bo'lsa, 2022-yilga kelib 59,6 foizi shakllangan. Vazirlik tasarrufidagi oliy ta'lim muassasalarini 2013-yilda 34,2 foizi davlat byudjeti mablag'lari hisobiga moliyalashtirilgan bo'lsa, 2022-yilga kelib 28,7 foizi davlat byudjeti mablag'lari hissasiga to'g'ri kelgan. Ya'ni, o'tgan o'n yil davomida moliyalashtirish manbalari tarkibida davlat byudjetidan moliyalashtirish ulushi 5,5 foizli punktga pasaygan.

Tadqiqotlar davomida Oliy ta'lim muassasalarining moliyalashtirish manbai hisoblangan daromadlarining shakllanishini quyidagi jadval misolida 2018-2022-yillar kesimida tahlil qilib chiqildi.

2-jadval: O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tasarrufidagi oliy ta'lim muassasalarining daromdlari (moliyalashtirish manbalari)ning shakllanishi, mln. so'mda

Daromad (Moliyalashtirish) manbalari	Yillar				
	2018	2019	2020	2021	2022
Jami daromadlar	2 067 765,8	3 244 035,9	4 569 330,0	5 449 468,7	7 308 837,4
Shu jumladan:					
Davlat byudjetidan ajratilgan mablag'lar	534995,4	897101,2	1111647,5	1348044,9	1817573,1
Maxsus to'lovlar bo'yicha hisob-kitob mablag'lari	0	3470,6	8623,5	3047,1	7549,0
To'lov-kontrakt mablag'lari	1392956,2	2091140,4	3078696,0	3652085,7	4525710,2
Rivojlantirish jamg'armasiga kelib tushgan mablag'lar	82966,1	166933,8	340291,6	388132,4	872676,3
Tibbiyot tashkilotlarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasining daromdlari	0	0	0	0	0
Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlar	41105,5	48 633,3	0	886,4	0
Boshqa daromadlar	15742,6	36756,6	30071,4	57272,2	82780,8

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tasarrufidagi oliy ta'lim muassasalarining daromadlari (moliyalashtirish manbalari)ning shakllanishiga nazar tashlaydigan bo'lsak, mamlakatimizning barcha sohalarida bo'lgani singari oliy ta'lim sohasida ham rivojlanish sur'atlari yuqori ekanligini ko'rish mumkin. Jumladan, 2018-yilda vazirlik tasarrufidagi oliy ta'lim muassasalarining jami daromadlari 2,068 trln.so'mni tashkil etgan bo'lsa, so'nggi besh yilda bu ko'rsatkich deyarli uch barobardan ko'proqqa o'sgan va 7,309 trln.so'mni tashkil etgan. Daromadlarning o'sishi deyarli barcha turdagi daromadlar bo'yicha proporsional bo'lgan. Xususan, davlat byudjetidan ajratilgan mablag'lar 2018-yildagi 534,995 mlrd.so'mdan 2022-yilga kelib 1,818 trln.so'mgacha, talabalarning to'lov-kontraktidan tushgan mablag'lar 2018-yildagi 1,393 trln.so'mdan 2022-yilga kelib 4,526 trln.so'mgacha ortganligini kuzatish mumkin. Qonunchilik bilan taqiqlanmagan boshqa faoliyat turlaridan ham daromadlar olish imkoniyatlari o'sganligini ko'rish mumkin. 2022-yilda 82,8 mlrd.so'mlik boshqa daromad manbalari shakllanishiga erishgan.

Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tasarrufidagi oliy ta'lim muassasalarining daromadlarini shakllanishini o'rganish bilan bir qatorda ularning xarajatlarini turkumlanishini ham tadqiq etish dolzarb hisoblanadi.

Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tasarrufidagi oliy ta'lim muassasalari xarajatlarning turkumlanishini quyidagi jadval ma'lumotlari asosida 2018-2022-yillar kesimida o'rganib chiqamiz.

3-jadval: Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tasarrufidagi oliy ta'lim muassasalari xarajatlarning turkumlanishi, mln.so'mda

Xarajat turlari	Yillar				
	2018	2019	2020	2021	2022
Jami xarajatlari	1 385 251,5	2 554 260,7	3 412 411,5	3 879 529,1	5 744 275,9
Shu jumladan:					
Byudjet mablag'lari bo'yicha haqiqiy xarajatlari	511 276,0	977 744,2	1 255 925,6	1 444 510,2	1 892 675,2
Maxsus to'lovlar bo'yicha hisob-kitob mablag'lari hisobidan amalga oshirilgan haqiqiy xarajatlari	0,00	2 676,0	8 665,3	2 940,2	8 040,5
To'lov-kontrakt mablag'lari hisobidan amalga oshirilgan haqiqiy xarajatlari	807 941,2	1 457 728,3	1 990 255,5	2 236 771,8	3 473 060,0
Rivojlantirish jamg'armasiga kelib tushgan mablag'lar hisobidan amalga oshirilgan haqiqiy xarajatlari	63 909,8	112 112,7	144 922, 4	155 849,9	312 940,2
Tibbiyot tashkilotlarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasining daromadlari hisobidan amalga oshirilgan haqiqiy xarajatlari	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Boshqa daromadlar hisobidan amalga oshirilgan haqiqiy xarajatlari	2 124,5	3 999,4	12 642,6	39 456,9	55 519,0

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tasarrufidagi oliy ta'lim muassasalari xarajatlarning tasniflanishiga nazar tashlaydigan bo'lsak, mamlakatimizning barcha sohalarida bo'lgani singari oliy ta'lim sohasiga ham e'tibor ortganligini va natijada xarajatlarning o'sishini ko'rish mumkin. Jumladan, 2018-yilda vazirlik tasarrufidagi oliy ta'lim muassasalarining jami xarajatlari 1,385 trln.so'mni tashkil etgan bo'lsa, so'nggi besh yilda bu ko'rsatkich deyarli uch barobardan ko'proqqa o'sgan va 2022-yilda 5,744 trln.so'mni tashkil etgan. Xususan, byudjet mablag'lari bo'yicha haqiqiy xarajatlari 2018-yildagi 511,276 mlrd.so'mdan 2022-yilga kelib 1,892 trln.so'mgacha, to'lov-kontrakt mablag'lari hisobidan amalga oshirilgan haqiqiy xarajatlari 2018-yildagi 807,941 mlrd.so'mdan 2022-yilga kelib 3,473 trln.so'mgacha ortganligini kuzatish mumkin.

Shu bilan birga, mazkur faoliyat natijasida olingan daromadlarning sarflanishi borasida ham o'sish kuzatilgan. Xususan, boshqa daromadlar hisobidan amalga oshirilgan haqiqiy xarajatlari 2018-yildagi 2,124 mlrd.so'mdan 2022-yilga kelib 55,519 mlrd.so'mgacha ortganligini ko'rish mumkin.

Yuqorida oliy ta'lim muassasalarining xarajatlari turkumlanishiga baho bergan holda xarajatlarni yuzaga kelishi uchun shakllantiriladigan moliyaviy manbalar, ya'ni daromadlarning shakllanishi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarimiz natijasida quyidagi takliflarimizni shakllantirdik.

Xususan, Oliy ta'lim muassasalarida byudjet tashkilotlarining rivojlantirish jamg'armasi bo'yicha hisoblangan talabalar turar joyi uchun daromadlar hisobini yuritish uchun 520310 (262/TTJ) - "Byudjet tashkilotlarining rivojlantirish jamg'armasi bo'yicha talabalar turar joyi uchun hisoblangan daromadlari", 520311 (262/Nashr) - "Byudjet tashkilotlarining rivojlantirish jamg'armasi bo'yicha nashriyot uchun hisoblangan daromadlari" nomli alohida ishchi schyotlarni kiritish taklif etiladi.

Mazkur ilmiy taklif natijasida, oliy ta'lim muassasalarida rivojlantirish jamg'armasiga tushadigan daromadlarni alohida hisobga olish, ular yuzasidan analitik hisob ishlarini yuritish va tahlil qilish imkoniyati yaratilmoqda.

Shu bilan birga, oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy manbalar bo'yicha xarajatlar hisobini takomillashtirish maqsadida moliyaviy natijalarni hisobga oluvchi schyotlar chuqur ilmiy va amaliy jihatdan tadqiq etish zaruriyati yuzaga kelgan. Tadqiqotlarimiz natijasida oliy ta'lim tashkilotlarida mavjud kreditorlik qarzlarni rivojlantirish jamg'armasi manbalari hisobidan tugatish maqsadida xarajat sifatida tan olinishi uchun 261 - "Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan amalga oshirilgan haqiqiy xarajatlar" schyoti tarkibida 741000 (261/TTJ) - Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan talabalar turar joylarini qisman saqlash uchun amalga oshirilgan haqiqiy xarajatlar, 741001 (261/Nashr) - Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan nashriyot uchun amalga oshirilgan haqiqiy xarajatlar ishchi schyotlarini kiritish taklif etiladi.

XULOSA

Mazkur oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va nazoratini takomillashtirishga oid tadqiqot ishida oliy ta'lim muassasalarining xarajatlari hisobini ilmiy-nazariy va tashkiliy asoslari tadqiq etildi. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy-nazariy xulosalar va takliflar shakllantirildi:

1. Oliy ta'lim sohasini moliyalashtirishni boshqarishni ratsionalizatsiya qilishning navbatdagi bosqichi - yangi byudjetlashtirish vositalarini joriy etishga o'tishning ahamiyati ilmiy jihatdan asoslandi. Bunda, oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirish manbalarini yanada kengaytirish va mavjud mablag'lardan samarali foydalanishga erishish bilan bog'liq takliflarning asosiy konseptual yo'nalishlari belgilab berildi.
2. Ilmiy izlanishlar olib borilgan oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobining tashkiliy-uslubiy ta'minotiga oid xususiyatlarni inobatga olgan holda o'z yondoshuvimizni keltirib o'tamiz.

"Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish deganda - tashkilot (muassasa)ning moliya-xo'jalik faoliyati to'g'risida, shuningdek, byudjet ijrosiga oid buxgalteriya ma'lumotlarini shakllantirish, byudjetdan tashqari moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobini yuritish, byudjet va byudjetdan tashqari moliyaviy manbalar bo'yicha foydalanuvchi (ichki, tashqi)larni uzluksiz ravishda ishonchli axborotlar bilan ta'minlash hamda daromadlar va xarajatlar smetalari ijrosi ustidan doimiy nazoratni olib borilishini tushunishimiz mumkin".

3. Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy faoliyatini tashkil etish, moliyalashtirish manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va moliyaviy nazoratini belgilash hamda moliyaviy rejalashtirish orqali moliyalashtirish yo'nalishlarini belgilashi ularning tashkiliy-huquqiy shakli, egalik huquqi, tijorat yoki notijorat maqsadlarining xususiyatlaridan kelib chiqqan holda yo'lga qo'yilishi kerakligi isbotlandi.
4. Oliy ta'lim muassasalarida byudjet tashkilotlarining rivojlantirish jamg'armasi bo'yicha hisoblangan talabalar turar joyi uchun daromadlar hisobini yuritish uchun 262 - "Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari bo'yicha daromadlar" schyoti tarkibida 520310 (262/TTJ) - "Byudjet tashkilotlarining rivojlantirish jamg'armasi bo'yicha talabalar turar joyi uchun hisoblangan daromadlari", 520311 (262/Nashr) - "Byudjet tashkilotlarining rivojlantirish jamg'armasi bo'yicha nashriyot uchun hisoblangan daromadlari" nomli alohida ishchi schyotlarni kiritish taklif etiladi.

Mazkur ilmiy taklif natijasida, oliy ta'lim muassasalarida rivojlantirish jamg'armasiga tushadigan daromadlarni alohida hisobga olish, ular yuzasidan analitik hisob ishlarini yuritish va tahlil qilish imkoniyati yaratilmoqda.

5. Tadqiqotlarimiz natijasida oliy ta'lim tashkilotlarida mavjud kreditorlik qarzlarni rivojlantirish jamg'armasi manbalari hisobidan tugatish maqsadida xarajat sifatida tan olinishi uchun 261 - "Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan amalga oshirilgan haqiqiy xarajatlar" schyoti tarkibida 741000 (261/TTJ) - Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan talabalar turar joylarini qisman saqlash uchun amalga oshirilgan haqiqiy xarajatlar, 741001 (261/Nashr) - Byudjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan nashriyot uchun amalga oshirilgan haqiqiy xarajatlar ishchi schyotlarini kiritish taklif etiladi.

Natijada, oliy ta'lim muassasalarida rivojlantirish jamg'armasiga mablag'lari hisobidan talabalar turar joylarini qisman saqlash uchun amalga oshirilgan xarajatlarni alohida hisobga olish, ular yuzasidan analitik hisob ishlarini yuritish va tahlil qilish imkoniyati yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. – T., 2022-yil 20-dekabr.
2. Сахарцева И. И. Бюджетный учет в бюджетных учреждениях и организациях. – К.: 2007 г.-22 с.
3. Маляревский Ю.Д. "Бюджетный учет и отчетность". X; 2003 г., 27 с.
4. Ibragimov A. K., Sugirbaev B. B. Byudjet nazorati va auditi. O'quv qo'llanma. – T.: InfoCOM.Uz MChJ, 2010. 92 b. (192 b)
5. Mehmonov S. U. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi: nazariya va amaliyot. /Monografiya/. – T.:Iqtisod-moliya. 2016 yil.13-bet.136 bet.
6. Oliy ta'lim muassasalarini moliyaviy faoliyatini strategik boshqarishning o'ziga xos xususiyatlari. – "Iqtisodiyot va turizm" xalqaro ilmiy va innovatsion jurnali, №6(8), 2022 yil.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining

2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

